

Muusika on rõõm

Margus Ott. Muusika ja muundus. Valik klassikalisi tekste Hiina mõttepärimusest. ACTA Universitatis Tallinnensis. Humaniora, Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2021, 418 lk.

Mart Tšernjuk

Kuna sinoloogia-alaseid uurimusi ja tõlkeid ilmub eesti keeles väga harva, oli suur rõõm kuulda, et tuntud filosoofil ja sinoloogil Margus Otil on ilmunud uus üllitis, hiina muusikat ja ennustamiskunsti käsitlev kogumik „Muusika ja muundus. Valik klassikalisi tekste hiina mõttepärimusest”. Siinkohal saab sellest anda ainult põgusa ülevaate, sest sellise teksti põhjalikum analüüs nõuaks hoopis rohkem mahtu ja teistsugust formaati.

„Muusika ja muundus” ilmus 2021. aastal Tallinna Ülikooli kirjastuse sarjas „Acta Universitatis Tallinnensis”. Toimetaja on Tauno Kelder, konsultandid Lilian Langsepp ja Raho Langsepp. Kaanetekstid on kirjutanud Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia muusikateaduse professor Toomas Siitan ja sinoloog Märt Läänemets, kes oli ühtlasi raamatu käsikirja retsensent.

Kui avada raamatu sisukord, siis torkab esimese asjana silma sisukorra liigendus. Siinkirjutaja arvates on alajaotustega mindud natuke liiale. Kui jõuame alajaotuseni 1.2.3.2.1.1.4, siis tekib paratamatult mõte, et ehk oleks toimetajal olnud mõistlik aidata teksti kuidagi teistmoodi struktureerida ja seeläbi lugejasõbralikumaks muuta.

Eessõnas sõnastatakse raamatu kirjutamise taustalugu ja eesmärk. Raamatu kirjutamise idee alguseks võib pidada kahte teksti, „Muusika ülestähendused” ja „Lisatud ütlused”, mida autor hakkas uurima juba kümme aastat tagasi (täpsemalt on neist juttu allpool). Ajapikku kasvas aga nende ümber laiem selgitav tekstide võrgustik, mis 2021. aastaks vormus kõnealuseks raamatuks. Autor on neil teemadel pidanud loengud nii Tallinna Ülikoolis kui Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias.

Raamatu eessõnas on muu hulgas öeldud, et kogumikus on kasutatud lihtsustatud *pīnyīn*'i transliteratsiooni, s.t. toonimärgid on ära jäetud. Samas märkame raamatut sirvides kohe, et kõik *pīnyīn*'is olevad sõnad on kirjutatud koos diakriitiliste toonimärkidega. Ja see on iseenesest väga hea, sest nagu autor ise möönabki, ei saa

tegelikult hiina sõnu ja nimesid ilma toonita õigesti välja hääldada. Hiina keel on teatavasti toonikeel. Trükivigasid raamatus põhimõtteliselt ei olegi, ainult mõned üksikud *pīnyīn*'i näpuvead, nt. lk. 13 on Qīngi dünastia kirjutatud vale tooniga või lk. 113 on kirjutatud *lüè* asemel *luè*. See tähendab, et nii toimetaja kui autor ise on pööranud hiinakeelse teksti täpsusele suurt tähelepanu. On tänuväärne, et kõik tõlked on varustatud ka traditsiooniliste hiina kirjamärkidega.

Sisuliselt koosneb raamat kolmest suuremast teemaplokist: sissejuhatuses, muusika osast ja muunduse osast. Kõikide osade juurde kuulub hulganisti tõlkekatkendeid, selgitusi ja esseistlik-filosoofilisi arutlusi. Sissejuhatuses, mis on lehekülgede arvult kõige mahukam, käsitletakse hiina muusikaga seonduvat (arheoloogilist) materiaalselt kultuuri. Siia kuuluvad mitmesugused pillid jms. Antakse põhjalik ülevaade Hiinas leiduvate muusikariistade ajaloost alatest varaseimast leidudest ca 9000 a. eest kuni esimese keisririigi ajani 221 e.m.a. Üks laiemale publikule ebaoluline, kuid siinkirjutajale silmahakkav detail on seotud muusikat tähistava kirjamärgi 樂 *yuè* etümoloogiaga (lk. 27), mida enamasti arvatakse algupäraselt kujutavat trummi, ent nagu välja tuleb, viitab see hoopis keelpillidele. Siit Oti järelendus, et just keelpillidel pidi olema hiina muusikas eriline roll. Lisaks tutvustatakse meile põhjalikult 1978. aastal avastatud markii Yī hauda koos tema suursuguse kellamänguga ja palju muud. Tekstile on lisatud rohkelt illustreerivat pildimaterjali, nii arheoloogilistest leidudest kui ka muusikariistu täpsustavalt kujutavate jooniste näol. Samuti on juttu muusikateooriast ja selle osast hiina korrelatiivses kosmoloogias. Hiinlastele meeldib nimelt luua suuri terviklikke süsteeme (seda on tehtud filosoofias, meditsiinis, kunstis jm.) ja otsida seoseid eri nähtuste vahel. Nende seoste näitlikustamiseks on autor lisanud raamatusse mitmeid selgitavaid tabelleid, nt. lk. 50–53 leiduvad „Zēng’i riigi helirida”, „viie faasi korrelatsioonid”

ja „kaksteist helikõrguste etaloni“. Võhikuna muusikateaduses ei süvene ma siinkohal nende tabelite analüüsi. Küll aga tooksin välja number viie, mida võib pidada üheks kõige sagedasemaks numbriks, millele erinevad jaotused taanduvad – nii on hiina mõttepärimuses sageli juttu viiest värvist, viiest helist, viiest noodist, viiest maitsest, viiest elemendist jms. Samas oli Hiinas sellisele lähenemisele ka vastureaktsioon, nt. leidsid taoistid, et selliste rangete liigendustega on oht üle pingutada. Nagu on öeldud taoismi klassikalise teose „Lǎozǐ“ 12. peatükis: „viis nooti kurdistavad kõrva“.

Ühtlasi on sissejuhatavas osas veel juttu muusika iseloomust ning sealt leiame huvitavaid võrdlusi tänapäevaga ning isegi Eestiga. Autor leiab peenestrituaalsest muusikasträäkidest (*yǎyuè* 雅樂), et ehk oleks ka Arvo Pärtidil Vana-Hiinas minekut olnud. Muusika sotsioloogiast lugedes saame teada, et muusikud olid sageli pimedad ja et siidipill (keelpill) *qín* 琴 oli meessoost õpetlaste pill. Lisaks on juttu muusika rollist nii kosmose, ühiskonna kui ka indiviidi tasandil. Muusika on seotud looduse ja eelkõige tuule jäljendamisega. Selle kohta on toodud tekstinäited taoismi klassikalisest tekstist „Zhuāngzǐ“.

Uus huvitav teave siinkirjutaja jaoks oli seos kahe sõna vahel: õnnis (*shèng* 聖) ja heli (*shēng* 聲). Lk. 72 leiame tsitaadi Ida-Hàn'i dünastia aegse õpetlase Yìng Shào 應劭 (140–206 m.a.j.) teosest: „Õnnis heliseb. Ta läbistab. See tähendab, et ta kuuleb helisid ja mõistab tundetuuma – läbistades taevasmaa, sobitades ja laabutades musttuhandet asja.“ Paratamatult tekkis mul seos hiina budismis kaastundekehastuse Guānyīn'iga 觀音, kelle nimi sõna-sõnalt tähendab samuti 'helide vaatlejat/jälgijat'. Teine asi, mis väljatoodud tekstilõigust võiks silma ja kõrva hakata, on Oti sõnakasutus. Sõnad „läbistama“ ja „laabutama“ on raamatus tavapärased. Otile meeldib sõnadega mängida ja veiderdada, mis võib ühest küljest küll väga huvitav ja poeetiliselt nauditav olla, aga pikapeale ka väsitada. See oleneb loomulikult lugejast ja sellest, mis nurga alt tekstile läheneda.

Teise osa sissejuhatusest moodustab ennustuspärimus ja siin käsitletakse ülima põhjalikkusega kahte Vana-Hiina ennustamisviisi: kilbiluu (loomaluudest või kilpkonnakilbist valmistatud ennustusluu) ja raudrohuvarte abil ennustamist. Ott on läinud süvitsi ja nimetab kilbiluude pragundamise ja tõlgendamise protsessi

hoopis vaimulugemiseks. Kuna tegemist on mittespetsialistile arvatavasti üsna keerulise ainesega, siis on tänuväärne, et autor on lisanud detailsele analüüsile ka tuntud kilbiluu asjatundja David Keightley tehtud ilukirjandusliku rekonstruktsiooni (lk. 91–93). Samuti on autor pannud kirja omaenda kokkuvõtliku kirjelduse sellest, mida raudrohu abil ennustamine põhimõtteliselt võiks tähendada (lk. 115–116).

Eelnev ülevaade puudutas ainult raamatu sissejuhatavat osa. Raamatu põhisisu, s.t. ülejäänud neli peatükki, jagunevad kaheks: 2. ja 3. peatükk on seotud muusikaga ning 4. ja 5. peatükk muundusega. Mõlema teema puhul on esiteks teemat avatud läbi rohkete hiina klassikast pärinevate tekstikatkendite ning kommentaaride ja alles siis on esitatud põhiteksti tõlge. Muusika puhul on selleks põhitekstiks „Muusika ülestähendused“ (*yuèjì* 樂記) ja muunduse puhul „Lisatud ütlused“ (*xìcí* 繫辭). Mõlemale tõlkele järgneb teemakohane täpsustav essee, vastavalt „Muusika on rõõm“ ja „Muundus on kulg“. Mõlemad tõlked on varustatud põhjalike selgitavate kommentaaridega, millela oleks nende tekstide mõistmine kindlasti veelgi keerulisem.

„Muusika ülestähendused“ on hiina klassikalise teksti „Kommete ülestähendused“ (*lǐjì* 禮記) 19. peatükk, mis koosneb omakorda 11 osast. Tõlkele järgnevas essees avab Ott ülima põhjalikkusega selle teksti erinevaid tahke, luues sisulisi seoseid ka teiste Vana-Hiina tekstidega. Paeluvad on ka mõttearendused ja sarnasuste otsimised tänapäeva ühiskondadega. Nii on essees juttu muusika (või laiemalt heli) rollist ühiskonnast, näiteks helireostusest ja vaikuse tähtsusest.

„Lisatud ütlused“ on üks osa „Muutuste lõimeteksti“ (*yìjīng* 易經) kommentaarist nimega „Kümme tiiba“ (*shíyì* 十翼). Ka sealt leiab seoseid teiste hiina õpetuste, sh. taoismi ja konfutsianismiga. Muutumine, muundus, teisenemine – kõik need mõisted on filosoofi täpsusega määratletud ja ära seletatud. Tõlget sissejuhatavas peatükis „Endetaust“ leiame valiku muundumist käsitlevaid tõlkekatkendeid teistest klassikalistest tekstidest, sh. Konfutsiuse „Vestetest ja vestlustest“, „Zhuāngzǐ'st“, „Xúnzǐ'st“ ja „Hán Fēizǐ'st“.

Kogu raamat on varustatud rikkaliku kirjanduse loeteluga, kust leiab nii inglise-, prantsuse-, vene, saksa-, eesti- kui hiinakeelseid publikatsioone. Üks artikkel on küll arvatavasti kogemata

välja jäänud: lk. 338 viidatud Märt Läänemetsa 2013. aastal ilmunud artiklit kirjanduse loetelust ei leia.

Raamatu lõpus on kolm olulist registrit: hiina isikunimede, tekstide ja terminite register. Autoril on välja kujunenud oma isikupärane terminoloogia, kuid paljud eestikeelsed tõlkevasted on siiski samad, mis Linnart Mälli, Märt Läänemetsa ja Teet Toome väljaantud „Ida mõtteloo leksikonis”.¹ Nagu juba öeldud, meeldib Otil ilmselgelt tegeleda sõnaloomega ja tänu sellele leiame raamatust vanade tuttavamate terminite kõrval ka palju uusi. Eesti sinoloogidele juba tuttavateks terminiteks julgen pidada selliseid sõnu nagu hingus (*qì* 氣), inimlikkus (*rén* 仁), kohasus (*yì* 義), kulg (*dào* 道), loomus (*xìng* 性) jt. Oti enda väljatöötatud terminoloogiasse kuuluvad sellised sõnad nagu soonestik (*lǐ* 理), lõimima (*tóng* 同), läbistuma (*tōng* 通), peenendama (*jīng* 精) või õgev (*zhèng* 正). Kuna enamasti on püütud ikka lähtuda eesti keelest ja meie oma sõnadega hakkama saada, siis seda enam hakkavad silma sellised sõnad nagu „praktika”, „budaembrüo” või ingliskeelne *less is more*.

Sisu poolest on tegemist eesti sinoloogias täiesti unikaalse teosega. Nii mahukat ja mitmetahulist hiina klassika tõlkekogumikku pole meil varem ilmunud. Paljud tõlgitud tekstidest ilmuvad eesti keeles esimest korda. Omaette küsimus on selle raamatu kui terviku loetavus. Ma julgen arvata, et mitte-erialainimestele võib see käia üle jõu. Põhjus on lihtne – informatsiooni hulk on lihtsalt liiga suur ja auväärt autori omapärane sõnakasutus ei tee selle omandamist eriti lihtsamaks. Mulle tundub, et Otil on kalduvus minna oma lakkamatu keelemänguga natuke liiale. Samas on see siinkirjutaja tagasihoidlik isiklik arvamus ja kindlasti leidub lugejaid, keda selline sõnaloo just eriliselt paelub. Igal juhul on Margus Oti näol tegemist teaduslikult täpse ja usaldusväärse sinoloogiga, kes meie kõigi õnneks on võtnud südameasjaks hiina klassikalise kultuuri meie inimestele avada ja tutvustada. Soovin talle sellel teel palju jõudu ja ootan huviga järgimisi monumentaalseid sinoloogia-alaseid teoseid. Olgu nende lugemine kuitahes keeruline!

¹ Linnart Mäll, Märt Läänemets, Teet Toome 2011. *Ida mõtteloo leksikon: Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: [Tartu Ülikool].